

İbrahim Kâfi Dönmez

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Rektörü

Sayın valim, çok kıymetli akademisyenler, aziz konuklarımız, değerli öğrenciler, hanımefendiler ve beyefendiler! İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi iş birliğiyle tertiplenen 1. Uluslararası Osmanlı İstanbul'u Sempozyumu'na hoş geldiniz, şeref verdiniz.

Öncelikle niçin Osmanlı İstanbulu odaklı bilimsel toplantılar ve etkinlikler yapılması gerektiğine kısaca değinmek istiyorum. Medeniyetlerin buluşma noktası ve imparatorluklar başkenti olarak kabul edilen İstanbul 300'lü yıllarda Roma İmparatorluğu'nun ihtişamlı merkezi olarak kuruldu ve yüzyıllarca bu özelliğini korudu, ancak 1204'te Haçlılar'ın kenti ele geçirip talan etmesiyle bir harabeye dönüştü. Osmanlılar tarafından fethine kadar 200 yıldan fazla bir süre bu halde kaldı. Fetihten sonra yoğun bir imar faaliyeti başladı ve kent bir inkişaf dönemine girerek Osmanlı kentine dönüştü. Bu da tarihi süreç içerisinde İstanbul'a bir Türk-İslam şehri kimliği kazandırdı. Bu dönüşüm sürecinin muhtelif boyutlarının incelenmesi, şehir tarihinin içinde yaşayan farklı toplulukların kimliklerinin ve günümüz Türkiye'sinin anlaşılması açısından büyük önem arz etmektedir.

Diğer taraftan alanın uzmanlarınca Bizans dönemi İstanbulu hakkında çok sayıda neşriyat yapılmasına karşılık kentin Osmanlı

dönemi ile ilgili çalışmaların hayli yetersiz olduğuna ve yetersiz kaldığına dikkat çekilmektedir. İşte bu nedenlerle İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, İstanbul tarihinin Osmanlı asırlarına akademik bir bakışla ışık tutacak periyodik toplantılar düzenlemeyi, İstanbul'un Osmanlı dönemi sosyal yapısını, yönetim örgütü, iktisadi gelişimini, mimarisini, şehir kültürünü, dinî ve toplumsal katmanlarını anlama ve tanıtmaya hususunda ilmi temele dayalı etkinliklere zemin hazırlamayı hedeflemektedir. Bu çerçevede gerçekleştirilecek sempozyumlar ve diğer etkinlikler, İstanbul'un Osmanlı döneminin ayrıntılı araştırmalara konu olmasına ve geniş bir kitlenin aydınlatılmasına imkan sağlayacak, böylece İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin her yıl düzenlediği fetih kutlamalarına ilmî bir derinlik ve kalıcı bir zenginlik katılmış olacaktır. Bu vesile ile bu toplantının isminin belirlenmesi ve bu konudaki ihtiyacın bir uzman gözüyle tespit edilmesi hususunda, bu toplantıya öncülük yapan ve fikri katkılarıyla sürekli destekleyen üniversitemiz Edebiyat Fakültesi Dekanı, güzide tarihçi Prof. Dr. Feridun Emecen Bey'e özellikle teşekkür etmek istiyorum.

Fatih Sultan Mehmed'in Osmanlı İstanbulunun kuruluşunda attığı sağlam temellerin ve gelişmesinde sağladığı üstün başarıların, onun sadece azim, çaba ve dehasına bağlanması konuya yüzeysel bir bakışla yetinme anlamına gelir. Derinlemesine bakıldığında bu sonucun ona yön veren hayat felsefesinin üzerinde temellendiği yüksek insanî değerlerle ve kendisinin bunlara olan samimi bağlılığı ile yakından ilgili olduğu görülür. Bunların ise İslamiyet'in insanlara ışık tutan ulvî ahlak ilkelerinden beslendiği göz ardı edilmemelidir. Bu bağlamda birçok alandan örnekler verilebilir. Bu konuda milletler arası hukuk alanına giren konuların dikkatle incelenmesinin özel bir önemi haiz olduğu, Fatih'in Müslümanların Batı dünyasına nispetle oldukça erken dönemde geliştirdikleri savaş hukuku kurallarına uymada gösterdiği titizliğinin sonraki dönemler için de örneklik işlevini yerine getirdiği söylenebilir. Nitekim bu konudaki yaklaşım asırlar boyu ciddi bir bozulmaya uğramadan Osmanlı ordularının karakteristik özelliği olarak varlığını korumuş, ortaya konan insanî davranış numuneleri, düşmanları bile hayranlıklarının gizleyemeyecekleri biçimde etkilemiş hatta birçoğu açık biçimde bunu anlamakta güçlük çektiklerini ifade etmişlerdir.

Bu konuda canlı bir örneği zikrederek konuşmama son vermek istiyorum. Osmanlı İstanbulunda yetişmiş ve gerek o dönemde gerekse Cumhuriyet döneminde ülkemiz adalet hayatında temyiz reisliğine uzanan önemli hizmetleri olmuş, ilim dünyasına değerli katkılar sağlamış, merhum Ali Himmet Berki, adalet hayatı bakımından Fatih'i ve onun içtenlikle sadık kaldığı ilkeleri değerlendirirken kendisinden muhterem alimimiz diye söz ettiği ve çok sevdiği dostu eski rasathane müdürü Fatin Gökmen'in dilinden şöyle bir anıya yer veriyor:

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Bâbıâli hukuk müşaviri bulunan Kont Leon Ostrorog, Kandilli'de komşum idi. İyi görüşürdük, savaş bitince İstanbul'a gelmişti, tekrar görüştük. Söz savaş olaylarından açıldı, bunlar içinde ilgimi çekenlerin en önemlisi Kont'un yaşadığı bir olaydı. Kont anlatıyor: İngilizlerin Kûtul Emare yenilgisini takiben büyük bir savaş meclisi toplandı, şark müsteşarı olmam nedeniyle bu mecliste ben de bulundum. Konuşma sırasında meclise başkanlık eden Lloyd George'a, savunma bakanı tarafından birkaç telgraf sunuldu. Okunduktan sonra dedi ki: Efendiler! Ben anlamıyorum, bizim medeni milletlerin orduları harpte barbarlığa yaklaşıyor, barbar saydığımız Türk askerleri ise harpte medenileşiyor. Irak kumandanımızın şu telgrafı, esir olan generallerimizden kendisine gelen mektuplardan bahsediyor ve bildiriyor ki Türkler esirlerimizin istirahatini fevkalade temin ediyorlarmış, yaralılarımızı imkan nispetinde tedavi edip şefkat gösteriyorlarmış. Bunun nereden kaynaklandığını anlayamadım. Konu hakkında bir iki fikir ortaya atıldıktan sonra, savunma bakanı dedi ki: Ben de bu duruma çok şaşıttım. (Bu arada bakan Çanakkale'de geçen bir olaya işaretle, Türk askerlerinin adil ve insani davranma hususundaki örnekliğini zikrediyor, sonra sözlerine şöyle devam ediyor) Biz Türklerin can evini yakmak ve yıkmak isterken onların gösterdikleri insanlığa hayret ettim. Bunun üzerine bir zat söz alarak şunu söyledi: Bu meseleyi hallederse Kont halleder, sözü ona bırakalım. (Olayı anlatan Kont Ostrorog sözün kendisine verilmesi üzerine söylediklerini şöyle açıklıyor) Ben cevaben şöyle dedim: Mesele basittir. Biz Avrupalılar savaşanlar arasında bir savaş hukuku olduğunu iki asır kadar önce düşündük ve bu ana kadar geliştirdik. Müslümanlık ise onüç asır evvel bu hakkı çok yüksek seviyede kanunlaştırdı. Türkler bin seneden beri bu dinî kanunun ahkâmı ile seciyeleşmişlerdir. (Fatin Gökmen, Kont Ostrorog'dan bu olayı dinledikten sonrası için şöyle diyor) Ben de ona *Siyer-i Kebîr*

tercümesinden hatırımda kalan savaş hukuku ile ilgili bilgileri uzun uzun aktardım ve Kont bana teşekkür etti.

Bu noktada özellikle gençlere bir açıklama yapmam gerekir. Bu konuşmada zikri geçen *Siyer-i Kebîr* adlı kitap, İmam Ebû Hanîfe'nin öğrencisi Muhammed Bin el-Hasen eş-Şeybanî'nin eseridir, ki bu eserin özelliği sebebiyle son dönemdeki bazı araştırmalarda Şeybanî'nin ilmî bir disiplin olarak devletler hukukunun kurucusu sayılması gerektiği belirtilir. Bir mukayese yapacak olursak, bu kitap Fatih Sultan Mehmed'in ilgi duyduğu literatüre temel teşkil eden, o literatüre yön veren eserlerden biridir ve müellifinin vefat tarihi miladi 804'tür. Buna karşılık Batı dünyasının devletler umumi hukukunun kurucusu kabul ettiği Hugo Grotius hatırladığım kadarıyla 1645 tarihinde vefat etmiştir. Dolayısıyla Ostorrog'un değerlendirmesi ve onu teyiden Fatin Gökmen'in Şeybanî'nin eserinden bilgiler aktarması son derece manidardır. Sonuç olarak, fetih ruhuna, Fatih'i hazırlayan şartlara ve onun yönelişine bu açıdan bakmanın çok daha sağlıklı olacağı kanaatindeyim.

Sözlerime son verirken, bu toplantının tertibinde emeği geçen bütün arkadaşlarımıza, içtenlikle katkı sağlayan her üç kurum çalışanlarına ayrı ayrı şükranlarımı sunmak istiyorum. Bu bağlamda, baştan beri toplantının tertibinde danışmanlık yapan Dr. Coşkun Yılmaz Bey'i özellikle anmam gerekir. Teşriflerinizden dolayı tekrar teşekkür ederek hepinize saygılar sunuyorum.